

ПРАКТИКА НАДАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ МІСЦЕВИМ БЮДЖЕТАМ

К. М. Ткач.

**Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету**

© Ткач К.М., 2013.

Стаття отримана редакцією 29.03.2013 р.

Вступ. Ефективна система відносин центру з регіонами є запорукою виконання головних завдань керівництва кожної держави – забезпечення економічного зростання в країні, підвищення добробуту громадян та збереження єдності в суспільстві. За цих умов необхідним є здійснення перерозподілу бюджетних ресурсів усередині бюджетної системи шляхом надання міжбюджетних трансфертів у зв'язку з невідповідністю обсягів коштів, акумульованих у різних бюджетах, потребам у них.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. У науковій літературі питання нестачі обсягів фінансових ресурсів, які перебувають у розпорядженні органів місцевих рівнів влади для виконання віднесених до їх компетенції завдань і обов'язків розглядаються в працях В. Кравченка, О. Василика, В. Опаріна, С. Юрія [1], Ю. Радіонова [8]. Вагомий внесок у дослідження проблем забезпечення ефективного бюджетного регулювання за рахунок міжбюджетних трансфертів зробили О. Кириленко [2; 5], А. Лучка [2], Н. Парижак [7], І. Луніна [2]. Проте, теоретичні засади розв'язання завдань економічного і соціального розвитку відповідних територій в аспекті зменшення залежності місцевих бюджетів від трансфертів із державного бюджету й укріплення власної фінансової бази не втрачають актуальності та потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Сучасні тенденції фінансового вирівнювання вимагають постійного аналізу практики надання міжбюджетних трансфертів з метою раціонального та справедливого розподілу фінансових ресурсів між територіями, врахування об'єктивних факторів і критеріїв.

Метою статті є дослідження особливостей перерозподілу фінансових ресурсів центральними органами державної влади на користь адміністративно-територіальних одиниць, які не мають достатньої власної дохідної бази, в контексті надання міжбюджетних трансфертів.

Основний матеріал і результати. Складною та багатофункціональною системою, від раціональної організації якої залежить досягнення ефективного і справедливого розподілу фінансових ресурсів у суспільстві, є міжбюджетні відносини, які виникають через об'єктивну потребу в перерозподілі бюджетних ресурсів на користь бюджетів, що меншою мірою забезпечені чи мають у цей час більшу потребу в коштах [1, с. 303]. Відомо, що основним інструментом реалізації міжбюджетних відносин є міжбюджетні трансферти. У наданні або перерахуванні міжбюджетних трансфертів і проявляється зв'язок державного бюджету з місцевими бюджетами, що полягає у певній фінансовій залежності.

Починаючи з 2002 року прямі відносини з державним бюджетом мають майже 700 місцевих бюджетів: бюджет АРК, обласні бюджети, бюджети міст Києва та Севастополя, районні бюджети, бюджети міст республіканського АРК та обласного значення, інші бюджети місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти.

Переважна більшість бюджетів, щодо котрих установлено прямі бюджетні відносини з державним бюджетом, є дотаційними (табл. 1). Упродовж 2002 – 2011 років спостерігається поступове збільшення частки дотаційних бюджетів і відповідно скорочення бюджетів

донорів. У 2002 році налічувалося 89 бюджетів-донорів, або 13,0% від загальної кількості місцевих бюджетів, щодо яких установлено прямі бюджетні відносини з державним бюджетом, а до 2011 року їх залишилося тільки 29 (4,2%). Основними бюджетами-донорами виступають бюджети міст: у 2011 році таких було 27 (з урахуванням бюджету м. Києва) із 29.

Таблиця 1. Склад місцевих бюджетів, які мали прямі відносини з державним бюджетом у 2002–2011 роках

Показники	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього бюджетів, у т. ч., од.:	686	686	689	690	690	691	691	691	691	691
- дотаційні	597	609	633	635	649	645	645	655	667	662
- бюджети-донори	89	77	56	55	41	46	46	36	24	29
Частка дотаційних бюджетів у загальній кількості, %	87,0	88,8	91,9	92,0	94,1	93,3	93,3	94,8	96,5	95,8
Частка бюджетів-донорів у загальній кількості, %	13,0	11,2	8,1	8,0	5,9	6,7	6,7	5,2	3,5	4,2

З вищевикладеного можна зробити висновок про те, що міжбюджетні трансферти перетворилися з важеля бюджетного регулювання і надання фінансової допомоги бідним регіонам в інструмент перерозподільних процесів [7, с. 292], що свідчить про неефективність практикованої системи фінансового вирівнювання.

Міжбюджетні трансферти займають вагомую частку у видатках державного бюджету, яка неухильно зростає (табл. 2). У 2001 році на трансфертну підтримку місцевих бюджетів спрямовано 17,9% від загальної суми видатків державного бюджету. У подальшому обсяги міжбюджетного регулювання ставали все більш значущими та щороку потребували їх зростання.

Таблиця 2. Видатки Державного бюджету України за 2001–2011 роки, млн. грн.

Роки	Видатки державного бюджету		Частка трансфертів у загальному обсязі видатків, %
	усього	в т. ч. трансферти місцевим бюджетам	
1	2	3	4
2001	40214,8	7203,2	17,9
2002	44348,2	8818,1	19,9
2003	56120,0	11729,1	20,9
2004	79471,5	16819,4	21,2
2005	112975,9	23361,1	20,7
2006	137108,0	34150,3	24,9
2007	174254,3	44655,9	25,6
2008	241490,1	59112,7	24,5
2009	242437,2	62180,1	25,6
2010	303588,7	77766,2	25,6
2011	333459,5	94875,0	28,4

Помітно зросла частка витрат держави на забезпечення трансфертів регіонам у 2011 році, коли вже майже третину всіх витрат державного бюджету спрямовано на фінансову підтримку територій. Таким чином, упродовж 2001–2011 рр. частка трансфертів, перерахованих місцевим бюджетам, у загальному обсязі видатків державного бюджету зросла

на 10,5% (з 17,9% у 2001 році до 28,4% у 2011 році).

Номинальний обсяг міжбюджетних трансфертів за зазначений період збільшився у 13,2 разу, у той час як видатки державного бюджету зросли у 8,3 разу, а видатки державного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів – у 7,2 разу, що свідчить про пришвидшений темп зростання міжбюджетних трансфертів.

Водночас міжбюджетні трансферти, що передаються з державного бюджету виступають стабільним джерелом наповнення місцевих бюджетів. Їх динаміка і роль у формуванні місцевих бюджетів України у 2001–2011 роках відображена на рис. 1.

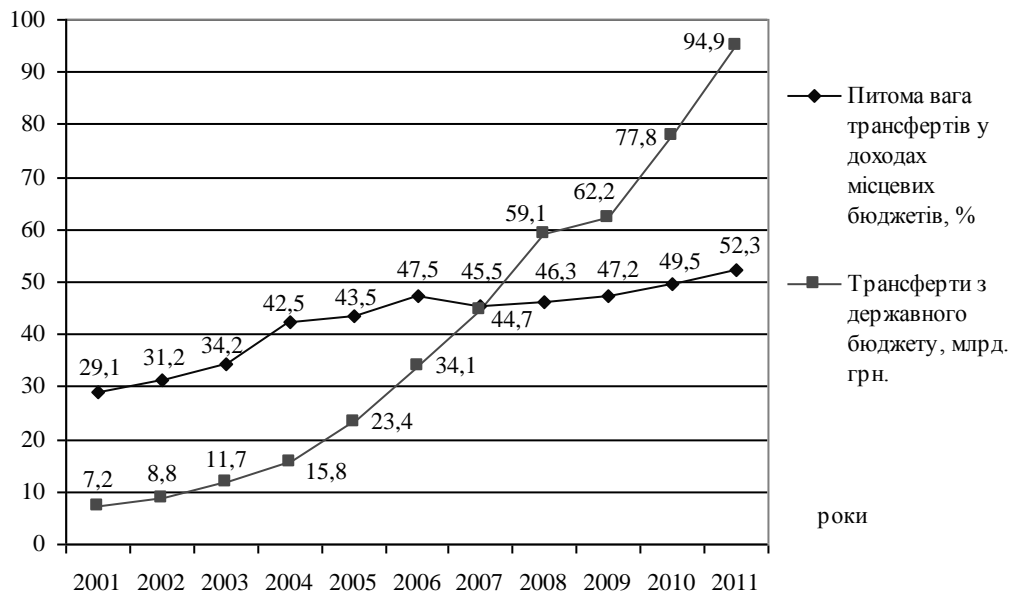

Рис. 1. Динаміка трансфертів, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам у 2001 – 2011 роках

Як показує аналіз звітних показників, міжбюджетні трансферти відіграють важливу роль у формуванні та розподілі доходів місцевих органів влади, завдяки їм формується значна частина доходів місцевих бюджетів. Відбувається щорічне збільшення обсягів міжбюджетних трансфертів та їх відносної частки в дохідній частині місцевих бюджетів. Якщо у 2001 році за рахунок трансфертів з державного бюджету забезпечувалось 29,0% надходжень до місцевих бюджетів, то у 2011 році питома вага трансфертів становила 52,3%, тобто впродовж 2001–2011 років зростання частки трансфертів становить 23,3%, темп зростання – 1,8 разу. Однак підвищення ролі трансфертів у доходах місцевих бюджетів свідчить не про зміцнення дохідної бази місцевого самоврядування, а про посилення їх фінансової залежності від центру [5, с. 176].

Оновленим Бюджетним кодексом України, що набрав чинності з 1 січня 2011 року, передбачено посилення фінансової основи місцевих бюджетів через розширення їх дохідної бази. Однак за фактом виконання місцевих бюджетів у 2011 році питома вага власних і закріплених доходів у загальній сумі надходжень зменшилася порівняно з 2010 роком. Слід зазначити, що відповідно зросла й частка міжбюджетних трансфертів. У цілому доводиться констатувати, що запроваджені новації поки що не дали відчутних позитивних результатів і наразі для місцевих бюджетів є характерними низька частка власних доходів та нарощування обсягів міжбюджетних трансфертів.

Важливе завдання міжбюджетних трансфертів – збалансувати бюджети, впливати на структуру видатків, усувати регіональні диспропорції, створювати базу для соціально-економічного розвитку територій відповідно до загальнодержавних пріоритетів [8, с. 55]. Державна політика бюджетного вирівнювання безпосередньо пов'язана зі збалансуванням міжрегіональних відмінностей та соціально-економічного розвитку.

У розрізі всіх регіонів України сума отримуваних міжбюджетних трансфертів суттєво різняться, що унаочнює рис. 2.

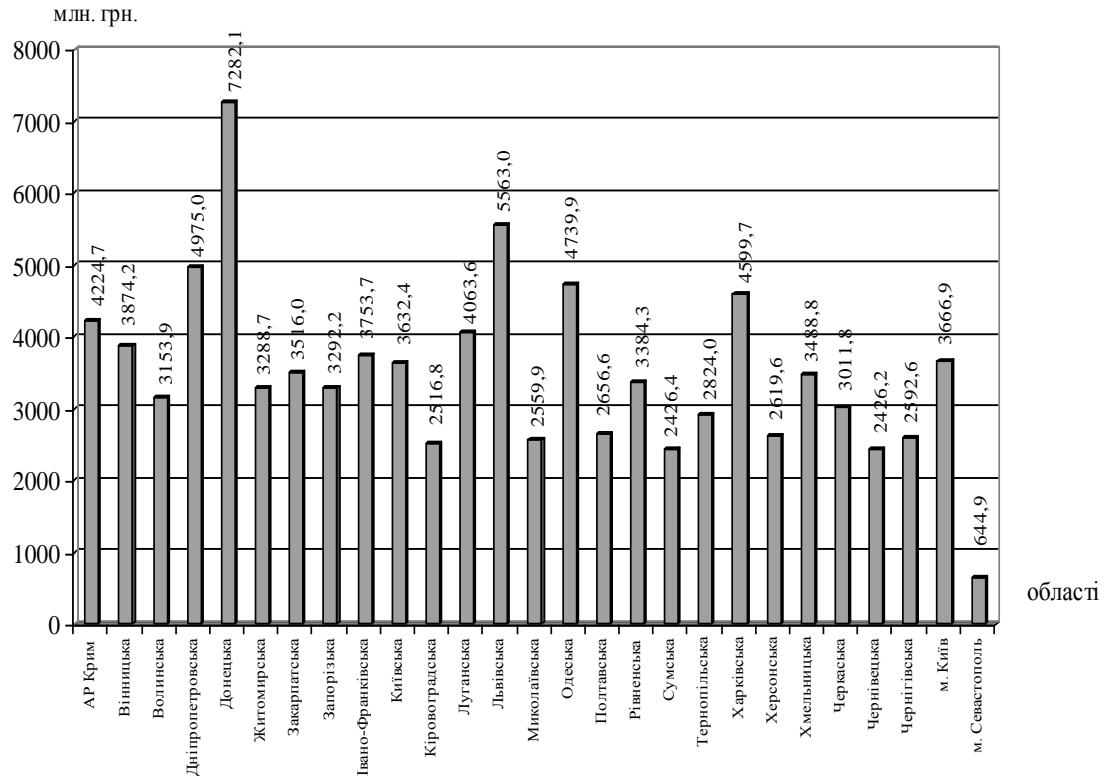

Рис. 2. Міжбюджетні трансферти з державного бюджету за 2011 рік

У 2011 році найбільші обсяги трансфертів з державного бюджету отримали місцеві бюджети Донецької, Львівської, Одеської, Дніпропетровської, Харківської, Луганської, Івано-Франківської областей та Автономної Республіки Крим, найменші – Сумської, Чернівецької, Кіровоградської, Чернігівської та Миколаївської областей.

З урахуванням того, що на суспільні процеси, як правило, діє значна кількість факторів, досліджено залежність витраток місцевих бюджетів як однієї залежної змінної від множини незалежних змінних, що найповніше відображають тенденції соціально-економічного розвитку регіонів та впливають на дохідну і витаткову частини бюджету (табл. 3).

Таблиця 3. Основні соціально-економічні показники за 2001– 2011 роки

Роки	Витатки місцевих бюджетів, млн. грн.	Індекс продукції промисловості, %	Індекс продукції сільського господарства, %	Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	Транс-ферти місцевим бюджетам, млн. грн.	Доходи населення, млн. грн.	Рівень безробіття, %
2001	22245,0	114,2	110,2	32,6	7203,2	157996	3,6
2002	24788,8	107,0	101,2	37,2	8818,1	185073	3,7
2003	31401,6	115,8	89,0	51,0	11729,1	215672	3,5
2004	38803,6	112,5	119,7	75,7	16819,4	274241	3,5
2005	52074,7	103,1	100,1	93,1	23361,1	281404	3,1
2006	72364,2	106,2	102,5	125,2	34150,3	472061	2,7
2007	96455,1	107,6	93,5	188,5	44655,9	623289	2,3
2008	126827,3	94,8	117,1	233,1	59112,7	845641	3,0
2009	127142,2	78,1	98,2	151,8	62180,1	894286	1,9
2010	152020,3	111,2	98,5	150,7	77766,2	1101175	2,0
2011	178269,1	107,6	117,5	209,1	94875,0	1251005	1,8

Визначення регресійної залежності вибраних показників проведено за допомогою моделі множинної лінійної регресії, результати наведені у табл. 4. Множинний коефіцієнт кореляції R є позитивною величиною, змінюється в межах від 0 до 1 [6, с. 184]. Чим ближче його значення до 1, тим сильніший зв'язок залежної змінної з незалежними змінними величинами. У запропонованій моделі коефіцієнт кореляції R найбільш значний щодо трансфертів місцевим бюджетам – 0,95637 та доходів населення – 0,96766.

Таблиця 4. Параметри лінійної моделі множинної регресії

Незалежні змінні	Множинний коефіцієнт кореляції R	Коефіцієнт детермінації R_1	Коефіцієнт детермінації скорегований R_2	Критерій Стьюдента t/p	Критерій Фішера F
Індекс продукції промисловості	0,45134	0,20371	0,11523	1,5720 / 0,1504	2,30238
Індекс продукції сільського господарства	0,12141	0,01474	- 0,9473	- 0,3164 / 0,7589	0,13465
Інвестиції в основний капітал	0,88015	0,77467	0,74963	- 5,544 / 0,0004	30,94149
Трансферти місцевим бюджетам	0,97794	0,95637	0,95152	- 14,02 / 0,0001	197,2858
Доходи населення	0,96766	0,93636	0,92929	- 11,48 / 0,0001	132,4185
Рівень безробіття	0,93107	0,86690	0,85271	7,7091 / 0,0001	58,61682

Коефіцієнт детермінації R_1 характеризує частку варіації залежної змінної, зумовленої регресією; його скориговані показники становлять для зазначених величин: 0,95152 та 0,92929 відповідно. Правильність проведених розрахунків підтверджується високими фактичними значеннями критерію Фішера – Снедекора F : – 197,2858 для трансфертів місцевим бюджетам і 132,4185 – для доходів населення. Дещо менший вплив на видатки місцевих бюджетів справляють рівень безробіття й інвестиції в основний капітал. Неістотний зв'язок з бюджетом виявлений для індексів продукції промисловості та сільського господарства.

Таким чином, найбільш впливовою змінною величиною на обсяг видатків місцевого бюджету є трансферти у доходах місцевих бюджетів. Другою за впливовістю величиною є обсяг доходів населення, який залежить від багатьох факторів, насамперед від рівня розвитку виробництва, що є основним джерелом сплати податків на певній території. У цьому контексті відповідна підтримка розвитку виробництва органами місцевого самоврядування не тільки поповнює бюджет, а й сприяє соціальному забезпеченню населення через збільшення обсягу їх доходів.

Висновки. Можна виділити головну проблему чинної системи міжбюджетних відносин – надзвичайно високий рівень централізації бюджетних ресурсів, які згодом повертаються до місцевих бюджетів у вигляді трансфертів. Постійно зростає як трансфертне навантаження на державний бюджет, так і трансфертна залежність місцевих бюджетів.

Унаслідок міжбюджетного вирівнювання розрив між граничними значеннями показників бюджетної забезпеченості зменшується, відмінності поступово усуваються, проте нерівномірність розвитку територій України все ще залишається істотною, що підтверджує і диференціація регіональних рівнів за номінальною середньомісячною заробітною платою.

Проблему поліпшення соціально-економічного розвитку регіонів може бути розв'язано шляхом перегляду положень Бюджетного кодексу України щодо розмежування доходів між рівнями бюджетів та передачі в розпорядження місцевої влади додаткових доходних джерел, зменшення таким чином залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету.

Перспективи подальших досліджень. Подальшу роботу необхідно спрямувати на дослідження порядку планування та перерахування дотацій вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бюджетна система: підруч. / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури; Тернопіль: Економічна думка, 2012. – 871 [1] с.
2. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / [Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А. В. та ін.]; за ред. І. О. Луніної; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 283 с.
3. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2011 рік [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147449>.
4. Звіти про виконання Державного бюджету України за 2007-2010 роки [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
5. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – 376 с.
6. Опря, А. Т. Статистика (модульний варіант з програмованою формою контролю знань): навч. посіб. / А. Т. Опря. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
7. Парижак, Н. Міжбюджетні відносини: оцінка і реформування / Н. Парижак // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2011. – Вип. 8. – Ч1. – С. 291-294.
8. Радіонов, Ю. Актуальні проблеми розвитку міжбюджетних відносин / Ю. Радіонов // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 54-64.

УДК: 336.145:332.14

Ткач Ксенія Михайлівна, старший викладач кафедри фінансів Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету. **Практика надання міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам.** Проаналізовано тенденції прямих бюджетних відносин державного бюджету з місцевими бюджетами, для яких визначаються міжбюджетні трансферти.

Ключові слова: міжбюджетні трансферти, бюджетне регулювання, регіональні диспропорції, фінансове вирівнювання.

УДК: 336.145:332.14

Ткач Ксения Михайловна, старший преподаватель кафедры финансов Черновицкого торгово-экономического института Киевского национального торгово-экономического университета. **Практика предоставления межбюджетных трансфертов местным бюджетам.** Проанализированы тенденции прямых бюджетных отношений государственного бюджета с местными бюджетами, для которых определяются межбюджетные трансферты.

Ключевые слова: межбюджетные трансферты, бюджетное регулирование, региональные диспропорции, финансовое выравнивание.

UDC: 336.145:332.14

Tkach Kseniya Mykhailivna, a senior lecturer in finance Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University. **The practice of granting intergovernmental transfers to local budgets.** The article analyses the trends of direct budgetary relations of the state budget with local budgets, for which are determined by the inter-budget transfers.

Keywords: interbudgetary transfers, budgetary management, regional imbalances, financial equalization.